

3. Крисаченко В.С., Хилько М.І. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку. – К.: «Знання України», 2002. – 598 с.
4. Лук'янова Л.Б. Концептуальні підходи до екологічної освіти майбутніх фахівців / Л.Б.Лук'янова // Професійно-технічна освіта. – 2005. – № 4. – С. 28-30.
5. Философия экологического образования / И.К.Лисеев (ред.). – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 416 с.

У статті підіймаються питання щодо змін у визначенні завдань і змісту екологічної освіти у вищих навчальних закладах. Акцентується увага на сучасних підходах, які вимагають свідомої відмови від уявлень про екологічну освіту як сукупності знань з різних предметів натомість ґрунтуються на необхідності розвитку екологічної свідомості, вихованні особистості з екологічним світоглядом.

Ключові слова: екологічна освіта, вищий навчальний заклад, суспільство, природа, екологічне мислення.

В статье проанализированы изменения, произошедшие в определении заданий и содержания экологического образования в высших учебных заведениях. Сделан акцент на современных подходах, которые отвергают представления об экологическом образовании как определенной совокупности знаний и базируются на необходимости развития экологического сознания, воспитания личности с экологическим мировоззрением.

Ключевые слова: экологическое образование, высшее учебное заведение, общество, природа, экологическое мышление.

The article analyses the changes in the job definition and contents of environmental education in higher educational institutions. Emphasis on modern approaches that reject the idea of environmental education as a body of knowledge and are based on the need to develop environmental awareness, educating individuals with ecological worldview.

Keywords: environmental education, higher education, society, nature, ecological thinking.

УДК 373.41

В.О. Гусєва
м. Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМА НАСТУПНОСТІ НАВЧАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ І ЗАРУБІЖНІЙ ПЕДАГОГІЦІ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ

Постановка проблеми. Проблема наступності є предметом вивчення різних наук і в кожній галузі вона відрізняється своїм змістом і характером, проявляючись як принцип, категорія, явище, спосіб, правило, засіб, фактор, закон чи мова. У кожній сфері наступність має свої особливості й значення – як філософські, так і конкретно-наукові: психологічні, педагогічні, дидактичні.

З безлічі визначень нам найбільш імпонує запропоноване російською дослідницею Н. Атласкіною: «Наступність – це філософська категорія для позначення універсальних, закономірних і відносно стійких зв'язків між попередніми й подальшими станами, структурами, ступенями систем матеріальної та духовної реальності, що саморозвиваються». Ця категорія набуває виключно важливого значення в дидактиці, оскільки існує замкнуте кільце зв'язків – кільце наступності, що визначає стан і виживання системи освіти [1, с.16].

Наступність як педагогічна категорія характеризується багатофункціональністю і в дидактиці трактується як:

- принцип дидактики, відповідно до якого знання, уміння й навички повинні формуватись у певному порядку; коли кожен наступний елемент навчального матеріалу взаємопов'язується з попереднім, опирається на нього й готує до засвоєння нового;
- установлення зв'язку, послідовності, системності та правильного співвідношення у розміщенні частини навчального матеріалу на різних етапах його вивчення;
- зв'язок та узгодженість у використанні методів, прийомів, форм і засобів навчання;
- зв'язок етапів навчального процесу.

Саме у взаємозалежності та взаємній орієнтації двох послідовних освітніх ланок полягає неперервність, наступність навчання і розвитку.

Аналіз наявних досліджень. Проблема наступності бере свої витoki з далекого минулого. Ще Я. Коменський і Й.-Г. Песталоцці надавали неабиякого значення проблемі наступності. У книзі «Велика дидактика» Я. Коменський звертав увагу на те, що з самого початку слід дати основи загальної освіти, тобто розподілити навчальний матеріал так, щоб наступні заняття не вносили нічого нового, а забезпечували лише деякий розвиток здобутих знань більш детально. Він вважав, що все, що відбувається у природі, має свої ступені, і кожний із цих окремих ступенів потребує для себе певного часу, поступовості, незмінного порядку. Уся сукупність навчальних занять, на думку науковця, повинна бути старанно поділена так, щоб попереднє завжди відкривало дорогу наступному, а наступне має спиратися на попереднє.

Ще в минулому столітті класики педагогічної науки С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. доводили, що принцип наступності має охоплювати всі сфери навчання та виховання дітей, реалізуючись через відповідні умови. Значення наступності в навчанні та вихованні дітей визначав К. Ушинський. Необхідні умови організації навчання дітей він визначав як установлення зв'язку між методами та змістом навчання в дошкільній і шкільній ланках освіти, новими й раніше здобутими знаннями. На його думку, в навчанні не слід поспішати, а йти далі не інакше, як цілком опанувавши попереднє; опанувавши що-небудь, ніколи не залишати його без постійного застосування на практиці.

З тих пір проблема наступності постійно перебуває в полі зору українських науковців (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Савченко, Г. Тарасенко та ін.). Сучасні науковці розуміють наступність як систему цілеспрямованих і різноманітних психолого-педагогічних дій, як інструмент, що дозволяє проникнути до суті дидактико-методичних проблем, досліджувати та керувати багатостороннім процесом навчання тощо [2; 4].

Невирішені аспекти проблеми. Аналіз сучасної психологічної та педагогічної літератури, вивчення реального стану успішності, вихованості учнів констатують порушення наступності між всіма ступенями освіти. Тому потребують перегляду наявні в науці підходи до трактування цього терміну й вироблення нового бачення щодо шляхів розв'язання наступності між усіма ступенями освіти.

Мета статті – проаналізувати основні ознаки наступності, з'ясувати її особливості на сучасному етапі розвитку системи освіти та визначити можливі шляхи її забезпечення в навчально-виховному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідники вважають, що наступність може бути досягнута завдяки відповідності способу навчання віковим особливостям дітей. Адже тільки послідовне здійснення наступності надає навчанню перспективний характер, при якому навчальний матеріал розглядається не ізольовано від подальшого його детальнішого вивчення у школі, але з обов'язковим глибоким орієнтуванням на наступне навчання.

Розглядаючи наступність у змісті, українські дослідники виділяють наступність у формах самої навчальної діяльності. В якості суттєвих ознак цього аспекту наступності вони вкаують таку послідовність навчально-виховної роботи, де на кожному наступному етапі продовжується закріплення, розширення, ускладнення та поглиблення тих знань, умінь і навичок, які складають зміст навчальної діяльності на попередньому етапі [2; 4]. Науковці виділяють «наскрізні» дії в роботі учнів над різним навчальним змістом, використання яких не лише забезпечить усвідомлення та міцність засвоєння навчального матеріалу, а й формування вмінь самостійно обґрунтовано розв'язувати нові різноманітні завдання.

Різнomanітність підходів до трактування поняття наступності відображає багатоаспектність даної проблеми. Будучи одним із дидактичних принципів навчання, наступність характеризується вимогами, що пред'являються до основних компонентів педагогічної системи і забезпечують збереження якості та поглиблення змісту при переході від одного ступеня навчання до іншого. Принцип наступності передбачає встановлення необхідних зв'язків і правильних співвідношень між різними частинами навчального матеріалу та організацією навчального процесу на різних ступенях його вивчення.

Поняття наступності характеризує також вимоги, що висувуються до знань і вмінь учнів на кожному етапі навчання, форм, методів і прийомів пояснення нового навчального матеріалу і до всієї подальшої роботи щодо його засвоєння. Наступність властива навчальним планам українських загальноосвітніх шкіл і школам інших країн, що забезпечує однаковий обсяг знань у відповідних класах і рівні можливості для продовження освіти.

Наступність у розташуванні матеріалу навчального предмету і у виборі способів діяльності з оволодіння цим змістом здійснюється з урахуванням двох чинників: змісту і логіки відповідної науки та закономірностей процесу засвоєння знань. Дія першого чинника є визначальною для дотримання наступності в побудові навчального предмету: поняття, закони й факти, складові основного змісту, розташовуються в послідовності, що забезпечує поступове розгортання змісту галузі знання, що вивчається, причому подальше органічно пов'язане з попереднім. Дія другого чинника не дозволяє прямо переносити зміст певної наукової галузі знання в навчальний предмет, вимагає дидактичної переробки цього змісту. Так, наступність реалізується не тільки в лінійному, а й у концентричному розташуванні навчального матеріалу. Наприклад, одні й ті самі граматичні поняття повторюються впродовж декількох років навчання. Наступність у їх викладі та вивченні полягає в поступовому уточненні й доповненні понять і одночасно в розширенні системи відповідного мовного матеріалу. Включення поняття у все ширші і глибші зв'язки дозволяє збагачувати його зміст, забезпечує наступність у засвоєнні форм його існування. Проте при цьому слід уникати логічно не виправданих зайвих повторень.

Відсутність наступності в організації освітнього процесу є важливою прикладною проблемою, яка загострюється зазвичай тоді, коли в освітній процес вводяться інноваційні програми навчання. Тому з метою забезпечення наступності традиційне конструювання змісту і вибір прийомів діяльності вимагають врахування наступних чотирьох аспектів:

- логіко-змістового, який є визначальним у побудові навчальної дисципліни. При цьому поняття, закони й факти розташовуються в логіці розвитку галузі знань, що вивчається;
- логіко-психологічного, такого, що передбачає дидактичну переробку цього змісту з урахуванням вікових особливостей учнів;
- ціннісно-сміслового, який передбачає включення волі, емоцій, відчуття і дій учня в процесі освоєння предметного змісту;
- технологічного, який передбачає доцільне використання інноваційних технологій навчання відповідно до віку учнів та предмету, що вивчається.

Вказані чотири аспекти залежно від цілей і завдань, що стоять перед навчанням, зазнають деяких змін. Із зміною цілей навчання принцип наступності зберігається, але це не означає, що залишається незмінним його зміст.

Наступність забезпечує поступовий перехід від попереднього вікового періоду до нового, поєднання щойно здобутого дитиною досвіду з попереднім. Наступність утворює простір для реалізації в педагогічному процесі початкової та середньої школи єдиної, динамічної та перспективної системи виховання й навчання. Завдяки цьому перехід до нових умов шкільного навчання здійснюється з найменшими для дітей психологічними труднощами. При цьому забезпечується природне й комфортне їх входження в нові умови, що сприяє підвищенню ефективності виховання та навчання учнів з перших днів перебування в основній школі.

Суть наступності навчання полягає у встановленні необхідного зв'язку та правильного співвідношення між частинами навчального предмету на різних ступенях його вивчення, тобто в послідовності, систематичності розташування матеріалу, в опорі на вивчене і на досягнутий учнями рівень розвитку, в перспективності вивчення матеріалу, в узгодженості ступенів і етапів навчально-виховної роботи.

Наступність стосується змісту навчання, його форм і способів, стратегій і тактик взаємодії суб'єктів у навчальному процесі, особистісних новоутворень учнів. Вона дозволяє об'єднати та вибудувати в ієрархічну систему окремі навчальні ситуації в єдиний цілісний навчальний процес поступового освоєння закономірних зв'язків і відношень між предметами та явищами світу.

У кожен часовий інтервал навчання педагог вирішує конкретні завдання. Зв'язок і наступність цих завдань створюють умови для переходу учнів від простих до складніших форм пізнання, поведінки та діяльності, забезпечуючи послідовне їх розв'язання. Послідовність і систематичність у навчанні дозволяють вирішити протиріччя між необхідністю формування системи знань, умінь і навичок з предметів і формуванням цілісного концептуального бачення світу. Це забезпечується, насамперед, системною побудовою програм і підручників і встановленням міжпредметних і внутрішньопредметних зв'язків.

В освітній практиці принцип наступності, послідовності і систематичності реалізується в процесі тематичного планування, коли педагог намічає послідовність вивчення окремих розділів, тем, питань, відбирає зміст, намічає систему уроків і інших форм організації процесу навчання, планує засвоєння, повторення, закріплення і форми контролю. При поурочному плануванні вчитель розташовує зміст теми так, щоб початкові поняття вивчалися раніше, а тренувальні вправи слідували б за вивченням теорії.

Основними ознаками забезпечення наступності є такі:

- послідовність і систематичність викладу навчального матеріалу, поступове зростання його складності;
- зв'язок і узгодженість змістовно-методичних ліній розміщення матеріалу між різними ступенями навчання;
- узгодженість обсягу навчального матеріалу;
- взаємодія основних знань з раніше засвоєними і, на цій основі, досягнення учнями вищого рівня підготовки;
- використання методів і засобів, що відповідають віковим особливостям учнів на певному етапі навчання;
- узгодження та відповідне віку використання інноваційних педагогічних технологій.

Проблема наступності є гострою і в багатьох країнах Європи [www.pri-sec-co.eu]. Група університетів та інститутів післядипломної освіти Іспанії, Німеччини, Швеції, Франції, Угорщини та Швейцарії вивчають і аналізують цю проблему в своїх країнах і розробляють матеріали, які б полегшили цей перехід [7]. Серед проблем переходу між двома освітніми рівнями науковці різних країн називають такі:

- різні підходи до підготовки вчителів різних ланок шкільного навчання;
- низький рівень знань учителів про психологічні та фізіологічні особливості учнів;
- недостатня наступність у шкільних підручниках;
- відсутність співпраці вчителів різних ланок шкільного навчання;
- відсутність спілкування та тематичних зустрічей між учнями різних ланок шкільного навчання.

Науковці різних країн Європи вказують на те, що вчителі часто не знають вимог до наступного рівня досягнень учнів і погоджуються, що для вдосконалення методики викладання необхідні методичні зустрічі вчителів різних ланок шкіл [5; 6]. Серед кроків, спрямованих на вирішення проблем переходу, наприклад, від початкової до середньої ланки освіти, які можуть бути здійснені в системі післядипломної освіти, пропонуються такі:

- включити в плани курсів лекцій з психології про психологічні та вікові особливості розвитку учнів молодшого та середнього шкільного віку;
- започаткувати творчі групи вчителів початкових класів і тих учителів середніх класів, які в наступному році будуть викладати в цих класах;
- вчителям початкових класів і вчителям-предметникам розробляти спільні уроки, їх проведення та аналіз;
- після закінчення початкової школи проводити моніторинг якості знань учнів з різних предметів;
- організовувати відвідування вчителями початкової школи своїх колишніх випускників у п'ятому класі для надання допомоги вчителям середніх класів з адаптації учнів до нових умов навчання;

- проводити регулярні спільні методичні засідання вчителів початкових і середніх класів з проблем адаптації учнів і наступності навчання;
- здійснювати діагностику ефективності проведеної роботи шляхом контрольних зрізів знань учнів і психологічного тестування [5; 6; 7].

Для успішної реалізації принципу перспективності і наступності освітнього процесу, на думку російських науковців, слід вжити таких заходів:

1. Створити в школі творче освітнє середовище, в якому формується особа вільна, активна, самостійна, з високою самооцінкою.
2. Погоджувати вивчення навчальних дисциплін так, щоб один ступінь школи готував основу для подальших. Роль такої основи виконує система понять і пізнавальної діяльності.
3. Забезпечити наступність у формуванні та інтерпретації основних понять до їх засвоєння.
4. Забезпечити загальні підходи до формування в учнів загальних умінь і навичок праці, наступності в їхньому розвитку.
5. Створити умови для розкриття взаємозв'язків і активного застосування учнями способів організації своєї діяльності та навчально-пізнавальних умінь при вивченні суміжних дисциплін на різних ступенях навчання.
6. Розробити систему завдань і вправ, що вимагають від учнів самостійної організації власної пізнавальної діяльності.
7. Організація методичної роботи в школі з проблеми наступності [1; 3].

Висновки. Отже, дослідження наступності в період переходу учнів на новий ступінь освіти, її окремих аспектів засновані на різних теоретико-методологічних позиціях і критеріях, що утрудняє використання сформульованих на їх основі висновків. Організація якісно нового вивчення особливостей наступності на основі єдиних теоретико-методологічних позицій дозволить не лише узагальнити та пояснити емпіричні дані, уточнити встановлені раніше факти й закономірності протікання процесу адаптації учнів, вирішити відмічені суперечності, а й підвищити якість перехідного етапу в цілому. Тому стає очевидною актуальність вивчення особливостей шкільної адаптації учнів у період переходу від однієї до наступної ланки шкільної освіти, що й відносимо до **напрямів подальших досліджень**.

Література:

1. Атласкина Н. Н. Диагностико-технологическое обеспечение преемственности обучения учащихся начальных и пятых классов : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Атласкина Надежда Николаевна: Йошкар-Ола, 2000. – 180 с.
2. Богуш А.М. Підготовка педагогічних кадрів до реалізації принципу наступності дошкільної і початкової ланок освіти /Богуш А.М. // Гуманізація навчально-виховного процесу: Збірник наукових праць (спецвипуск) – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2007. – С.3-8.
3. Гафурова И.М. Педагогический совет. Проблема преемственности при переходе учащихся из нач. школы в основную. М. : Паритет, 2003. – 48 с.
4. Савченко О. Я. Наступність і перспектива в роботі двох перших ланок освіти / Савченко О. Я. // Дошкільне виховання. – 2000. – № 11. – С. 4-5.
5. Kogan, Maurice: Monitoring, control and governance of school systems. In: Evaluating and Reforming Education Systems. OECD 1996. – 78 p.
6. Radó P. The development of educational sector strategies in Hungary, in the FYR Macedonia and in the Czech Republic / Peter Rado // Report for the Education Forum, Yugoslavia, 2000. – 56 p.
7. Rado P. Transition in Education /Peter Rado. – Budapest: Institute for Educational Policy, 2001. – 63 p.

У статті проаналізовано основні ознаки наступності навчання, з'ясовано її особливості на сучасному етапі розвитку системи освіти та визначено можливі шляхи її забезпечення в навчально-виховному процесі.

Ключові слова: наступність навчання, ознаки наступності.

В статье проанализированы основные признаки преемственности обучения, выяснены ее особенности на современном этапе развития системы образования и определено возможные пути ее обеспечения в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: преемственность обучения, признаки преемственности.

The basic signs of teaching succession are analysed in the article, its features are found out on the modern stage of development of the system of education and the possible ways of its providing are certain in a educational proces.

Keywords: teaching succession, signs of succession.

УДК 378.14:54:504

О.С. Дзяна
м. Хмельницький, Україна

СПЕЦКУРС «КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ» ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

Постановка проблеми. У сучасних соціокультурних умовах, коли суспільство переживає період нестабільності та соціальних конфліктів у багатьох сферах нашого життя, зокрема й сфері обслуговування, в якій стосунки будуються за схемою «людина – людина», на перший план виходить проблема взаєморозуміння, взаємодії й співробітництва. Це особлива система стосунків, в якій важливе місце займає конфліктологічна культура, що є складовою професійної культури фахівців сфери обслуговування. Тому пошук ефективних методик формування цієї характеристики є важливим завданням професійної освіти.

Аналіз останніх публікацій. Питання конфліктологічної підготовки студентів у своїх працях розглядали такі науковці як О. Щербакова, Н. Підбуцька, Н. Самсонова, В. Андреев, О. Акімова, А. Белкін, Г. Болтунова, А. Дорохова, Д. Івченко, В. Каменська, О. Клімов, Л. Петровська, І. Риданова, Б. Хасан, Н. Гришина, О. Єфимова, Т. Черняєва тощо.

Невирішена раніше частина проблеми полягає в тому, що проблема формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування в Україні досліджена недостатньо.

Мета статті. У статті подано програму спецкурсу «Формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування».

Виклад основного матеріалу. Спецкурс «Конфліктологічна культура майбутніх фахівців сфери обслуговування», спрямований на формування теоретичних знань про конфлікт, конфліктну ситуацію, технологію їх вирішення; практичних умінь управління конфліктом в умовах професійного конфліктогенного середовища сфери послуг; готовності майбутнього фахівця до здійснення перетворюючої конфліктологічної професійної діяльності.

Метою впровадження спецкурсу є підвищення рівня конфліктологічної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування.

Важливим принципом побудови програми спецкурсу є органічне поєднання теоретичної та практичної підготовки. Це полягає в тому, що теоретичний матеріал на лекційних заняттях поєднується із завданнями семінарських занять, на яких відбувається закріплення отриманих знань, системами вправ, що навчають використанню методів, прийомів та засобів на практиці (практичні заняття). Водночас, закріпленню отриманих навиків сприяє спільна робота центру психологічної допомоги, кураторів, вихователів та керівників практики.

Спецкурс базується на розкритті конфліктологічного змісту основних виробничих функцій майбутніх фахівців сфери обслуговування (планування, організування, мотивація, контроль, координація, дослідницька, освітня, самоосвітня, технологічна, управлінська, діагностика), що визначені в освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ) галузі знань «сфера обслуговування» різних напрямів підготовки.

Наведемо основні складові робочої програми спецкурсу.